ИНТЕРВЮ/ INTERVIEW

DOI:10.37708/jsca.swu.v12i2.1

ДВА РАЗГОВОРА НА МИЛЕНА БЕНОВСКА С ЮЛИАНА РОТ: ПЪТЯТ ОТ НАУЧНАТА ДИАСПОРА ДО ИНТЕРКУЛТУРНАТА КОМУНИКАЦИЯ / TWO CONVERSATIONS BETWEEN MILENA BENOVSKA AND JULIANA ROTH: THE PATH FROM ACADEMIC DIASPORA TO INTERCULTURAL COMMUNICATION

Милена Беновска, Юлиана Рот/
Milena Benovska, Juliana Roth

Abstract

This publication is based on two interrelated biographical interviews with Juliana Roth, conducted in 2023. The academic career of Julianoth, who was born in Sofia, developed in Germany, and her scholarly trajectory was influenced by various life circumstances. In addition to presenting an autobiographical narrative, the two interviews outline clusters of issues whose significance extends beyond the horizon of a personal life story. Juliana Roth's academic path sheds light on little-known issues, such as the winding trajectories of Bulgarian researchers—women or men—working in foreign academic environments. The interview reveals the initial formation of a Bulgarian scholarly diaspora. Before moving to Germany, she had earned a degree in Chemistry, yet in the country she decided to begin higher education anew, this time in the field of Slavic Studies and East European History. Her new qualification in Slavic Studies enabled Juliana Roth to join a radically innovative project on the study of popular literature in Southeast Europe during the nineteenth century. Her encounter with the works of Edward T. Hall, a pioneer in Intercultural Communication, along with her own lived experience navigating different cultures, sparked her interest in this new field. Juliana Roth became one of the three founders of Intercultural Communication as a university discipline in Germany and a pioneer of the field at Ludwig Maximilian University of Munich. The interview illustrates the characteristic way in which autobiographical narration intertwines personal life trajectories with so-

cial contexts and historical processes. Extensive bibliographic list of the works of Juliana Roth completes the conversation.

Keywords: Juliana Roth, intercultural communication, academic diaspora, popular literature

Юлиана Рот е професор по Интеркултурна комуникация. Родена е в София, където е завършила Химия, а след това е завършила Славистика и Източноевропейска история във Фрайбург, Германия. Специализирала е културна антропология в Бъркли/САЩ. Основателка е на дисциплината Интеркултурна комуникация и на едноименната катедра в Мюнхенския университет „Лудвиг Максимилиан“. Освен като учен, тя е работила хонорувано като преводачка, преподавателка по български език, сътрудничка на германското Министерство на външните работи. Тя е дългогодишна преподавателка по Интеркултурна комуникация и е авторка на десетки публикации в тази област. Основала е към катедрата консултационна служба за чуждестранните студенти в Мюнхенския университет. Ръководила е германски и европейски проекти за въвеждане на учебни програми по Интеркултурна комуникация в много чуждестранни университети. Била е неколкократно гост-преподавател в САЩ. Провеждала е интеркултурни консултации и тренинги за германски корпорации. Автор е на обширна германска програма за професионално обучение по интеркултурна компетентност за работа с мигранти. Ангажирала се е и с организационна дейност в интеркултурната сфера, била е член-основател е на Интернационалната академия за интеркултурни изследвания (IAIR), член на борда на германското Дружество за интеркултурна педагогика, тренинг и изследване (SIETAR). Сегашният ѝ изследователски интерес е посветен на социалните процеси в обществата на Югоизточна Европа след падането на комунистическия режим.[1]

Предисловие от интервюиращата

Тази публикация се основава на два свързани помежду си разговора с Юлиана Рот, проведени през 2023 г. Началният повод за първия от тях беше отбелязването на нейната осемдесета годишнина в списание Българистика/Bulgarica (Беновска 2023: 132–135). Тук се позовавам и на откъси от същото интервю.

Юлиана Рот е родена в София, в семейство, принадлежало преди Втората световна война към софийския елит, по-късно – засегнато от политическите репресии на „народната власт“. Тя е първото дете в семейството на лекар и германистка. Завършила е гимназия през 1961 г. в родния си град, а през 1966 г. е завършила химия в Софийския университет „Климент Охридски“.

[1] Автор на кратката биографична „визитка“ е Юлиана Рот.

През следващата 1967 г. Юлиана Рот заминава за Германия поради сключен брак. Живее първоначално във Фрайбург, заедно със съпруга си Клаус Рот – впоследствие виден германски етнолог, познавач на балканските култури. През същата 1967 г. заминава за САЩ със съпруга си, който е спечелил стипендия в Държавния университет на Индиана [Indiana State University] – Блумингтън. През 1969 г. семейството се завръща във Фрайбург, където Юлиана Рот завършва Славистика и източноевропейска история. През 1972 г. започва работа върху докторска дисертация по лингвистика, на българистичната тема „Преизказните форми в българския език". Тя защитава успешно дисертационния си труд през 1976 г. По същото време се раждат и двете дъщери на семейство Рот, Марен Милена и Верена Стефания (вж. Беновска 2023: 132–135).

Както често се случва при срещите с интересни събеседници, интервютата очертаха няколко проблемни кръга, извън жанра на *personalia*. Това беше покана за продължение на разговора във второ интервю, което представям тук.

Академичният път на Юлиана Рот хвърля светлина върху слабо познати проблеми като например криволичещите траектории на изследователи българи, жени или мъже, в чуждестранна академична среда. Интервюто показва началното формиране на българска научна диаспора и разказаното от моята събеседница очертава типичен пример в това отношение. В днешните условия на демократично развитие на България известна част от българите и българките, които завършват образованието си в чуждестранни университети, най-вече в Западна Европа и САЩ, продължават академичния си път в тези страни. В резултат на това оформянето на българска научна диаспора е факт, който заслужава изследователско внимание, а разговорите с Юлиана Рот са поглед към началото на този процес.

В Германия – във Фрайбург – тя решава да започне ново висше образование и избира Славистика и история на Източна Европа За този избор спомагат и житейските обстоятелства, например престоят ѝ в университета в Блумингтън.

Славистичното ѝ образование е „билет" към включването на Юлиана Рот в мащабния проект за изучаването на популярната литература в Югоизточна Европа: едно радикално иновативно начинание за културологичен прочит на литературните процеси на Балканите през XIX век.[2] Запознаването ѝ с постиженията на американската културна антропология и в частност – с трудовете на пионера на Интеркултурната комуникация Едуард Т. Хол, както и преживеният житейски опит между различни култури, са силен импулс за увлечението ѝ по тази нова тема. Стремителните процеси на глобализация през 1990-те години и успоредно протичащите бурни политически промени след падането на Берлинската стена обясняват държавната подкрепа, която помага на Юлиана Рот да се превърне в един от тримата основатели на Интеркултурната комуникация като университетска дисциплина в Германия и в пионер на дисциплина-

[2] Виж тук библиографията на Юлиана Рот по-долу.

та в Университета „Лудвиг Максимилиан“ в Мюнхен. Интервюто илюстрира характерното за автобиографичното разказване пресичане на личните житейски траектории със социалните контексти и историческите процеси.

16.03.2023 г., София, разговор с професор Юлиана Рот

МБ: И така, говорехме за трудността да бъдеш учен, когато си, както казваш ти, „придошъл“.

ЮР: Да, оказа се, че е трудно да се впишеш в научния живот в Германия, когато си „отвън“. Говоря само за хуманитаристиката, за точните науки не мога да кажа нищо. Аз, откровено казано, в началото не го разбирах и смятах, че вървя напред. След като оставих настрана образованието си на химик, с което дойдох в Германия, започнах във Фрайбург фактически ново висше образование, с всичките изисквания, както при германските студенти. Решението ми беше [продиктувано] от идеализъм, бях се запалила по славистиката и социологията по време на престоя ни в Блуминтън, където съпругът ми беше докторант в Университета на щата Индиана [Indiana State University]. Работих в катедрата по биохимия – естествено, на ниско ниво – но подработвах и в катедрата по славистика, която по това време се считаше за една от най-добрите в САЩ. Като се върнахме в Германия, се записах веднага за специалностите славистика и история на Източна Европа. Трябваше да наваксвам много, защото гимназиалното ми образование от София не можеше да се сравни с подготовката на германските гимназисти. Голям препъни-камък беше изискването за т.н. „латинум“, което за мене означаваше тежък отделен изпит. Аз имах, слава Богу, от училище като избираем предмет латински, също и свидетелство, което някак си разширихме и се явих на по-лек изпит.

Минах през всичко, което се изискваше – семинари, лекции, реферати, презентации. За повечето неща първоначално нямах представа – академичен стил, изложение на тези, аргументация и пр. – независимо от това, че бях с много добър немски. Непрестанно трябваше да се уча и приспособявам към изискванията.

Славистиката в Германия изисква избор на три славянски езика и литератури – на първо място трябваше да е русистиката, след това идваха западно- и южнославянските езици и литератури. Аз избрах комбинацията руски, чешки и български. Избрах българистиката чисто прагматично – за да ми е по-лесно, че другите две области се преподаваха на много високо ниво. След магистратурата започнах веднага докторска работа. Моят професор ми даде тема за преизказните глаголни форми в българския, която развих като социолингвистична. Аз тогава въобще не схващах, че избора на тема за докторат е нещо, от което много зависи професионалния ти живот по-нататък. Решението за тема от българистиката се оказа почти фатално. Дори и с докторат много трудно можех да намеря работа в рамките на университета – а това беше моето жела-

ние. Затова съм работила доста неща странично, най-вече с руски. Бях съдебен преводач, хоноруван сътрудник на Германското външно министерство и съпровождах висши съветски политици за срещи на неофициално ниво. Беше времето на Брежнев и много важни въпроси – особено икономически – се обсъждаха встрани от голямото внимание.

Преместихме се в Мюнстер, където съпругът ми получи назначение в катедрата по фолклор.[3] Аз преподавах хонорувано български в тамошния славянски семинар. Това не беше нещо кой знае какво. Защото ставаше дума за едно, от моя гледна точка, примитивно занимание. И вечният страх, че няма да имаш студенти. Защото беше избираем предмет. Вместо български, студентите можеха да изберат сърбохърватски или полски. И вечно трепериш, че ако дойдат четири-пет пак трепериш, дали ще останат или ще те напуснат. Въобще една доста напрегната ситуация. Без големи изгледи за някакво развитие.

Тогава беше времето на Людмила Живкова, която оказа страхотно влияние върху развитието на българистиката, с вниманието, което ѝ се отделяше, също и със средствата, които се даваха за насърчаване на българистични мероприятия – конференции, командировки, специализации, летни курсове. Това ми даде възможност за научна работа, макар и да нямах съответното служебно положение. Тогава се възползваха и немногото германски слависти-българисти, имахме редовни обменни конференции, за публикацията на докладите дори се създаде поредица в духа на историческата поредица на Густав Вайганд.[4]

И така, това беше един шарен период в живота ми. Със съпруга ми започнахме теренна работа в България и да публикуваме заедно. Оттук възникна интерес към темата за т. нар. „популярна литература“. Тогава в България това беше абсолютно непозната тема. Струва ми се, че и до ден днешен е така. Става дума за тези ранни печатни изданийца – малки книжки, някой път със собствен текст, някой път с преведен от подобни такива книжки на гръцки или на немски. Забавни четива, евтина литература за обикновения човек, малко образован и с провинциален дух.

Въз основа на моите начални проучвания съпругът мизапочна – вече в Мюнхен – един много голям проект, финансиран от Германското изследователско дружество [Deutsche Forschungsgesellschaft – DFG], за балканската популярна литература. В него аз отговарях за българската популярна литература, имах колеги за румънската, сръбската и гръцката популярна литература. Излязоха интересни неща: за връзките между отделните балкански общества, за приликите и разликите в тяхното развитие.

---

[3] Възприето е германският термин *Volkskunde* да се превежда като ‘фолклор’, въпреки че терминът обхваща и двете дисциплини: етнография и фолклористика (бел. М.Б.).

[4] Става дума за поредицата „Bulgarische Sammlung“, основана от Волфганг Геземан, Кирил Харалампиев и Хелмут Шалер през 1980 г.; историческият пример е „Bulgarische Bibliothek“, основана през 1916 г. в Лайпциг от балканиста и българиста Густав Вайганд (бел. Ю.Р.).

И също така и за контактите с централноевропейското развитие. Например за пренасянето на едно много известно германско детско популярно четиво, чийто автор е Кристоф фон Шмид (Christoph von Schmid).[5] Това е сантиментална история за едно благородно семейство, което било разделено и след много перипетии се събира. Централният момент в него е възпитателното и – ако може така да се каже – цивилизационно влияние на висшата класа върху „простия народ“, когото в случая го учат да се храни разумно с яйца и да съблюдава християнския великденски ритуал. Оригиналът е на немски, на български влиза през гръцкия превод. Оказа се, че много български издания фактически идват не директно от оригинала, а минават през гръцки. Както това е и с въпросния „Рибен буквар“ на Петър Берон, за когото много хора и до днес мислят, че това е оригинално негово творение. Всъщност Букварът е адаптиран за българските условия превод от текста на гръцкия педагог Дарварис, който пък напасва превода си за гръцките условия. Консумация на вносни продукти, които минават през много филтри, за да станат разбираеми и „вкусни“ за българския читател. Явление, което наблюдаваме до днес – вижте разните риалити формати, токшоута, галавечери, фешън стиловее и пр. Заемки, заемки. Но обичаме да се въобразяваме, че сме много оригинални и автентични.

Проектът завърши през 1990 г., с много публикации. Моите могат да се видят в моята библиография.

МБ: Какво се случи след приключването на този проект?

С проекта интересите ми взеха нова насока – към социология. След него се случи нещо съвсем непредвидено и изненадващо. Шареният живот свърши. Започнах с интеркултурната комуникация, с която и завърших професионалната си кариера. Може да ти се струва странно, но имаше много случайности, които помогнаха. Някъде около началото на 1980-те получих от един приятел от САЩ книгите на антрополога Едуард Т. Хол [Edward T. Hall], ученик на Рут Бенедикт [Ruth Benedict] и Франц Боас [Franz Boas] – първата генерация американски културни антрополози. И бях като гръмната. Първо, защото открих, че повечето проблеми, които имах в немската среда, включително и със съпруга ми, се дължат на културни различия и са лесно обясними. И защото за пръв път узнах, че общуването между хора от различни култури може систематично да се изследва и преподава – с цел да се научиш да разбираш поведението на „другите“ и да се трениираш да общуваш адекватно.

Преди това трябва да кажа, че със семейството ми през 1988 г. се преместихме в Бъркли. Дъщерите ми ходеха на училище, съпругът ми беше преподавател в катедрата по културна антропология на университета. Аз ползвах всяка

[5] Заглавието на споменатата повест е„Die Ostereier“, в български превод – „Великденските яйца“. Повестите на Кристоф фон Шмид (1768–1854) проникват в България през втората половина на XIX век. По неговата новела „Геновева” е написана пиесата „Многострадалната Геновева”, играна многократно от български възрожденски любителски трупи и пресъздадена от Иван Вазов в „Под игото“. Фон Шмид се счита за „автор“ на „великденския заек“ (бел. Ю.Р.).

възможност да навляза в културната антропология – посещавах лекции и семинари, общувах с преподавателите, търсех материали. Малко и преподавах, но все желаеха теми за Югоизточна Европа, което вече не ме интересуваше толкова. Продължих да се занимавам с Хол и с основите на интеркултурната комуникация, които той вече беше поставил. И сега тук ще припомня, че имах много собствени примери за културни проблеми – от личния ми опит при преместването в Германия (тогава Западна Германия), от живота ми в САЩ и от работата ми със съветските делегации – от срещите им с германските политици, индустриалци, министерски чиновници и пр., които се обсъждаха надълго и нашироко всяка вечер на чаша бира и които бяха претоварени с културни недоразумения. Тук не трябва да се мисли, че те идваха от политическите разлики – ставаше дума за категориални културни разлики, които са налице и днес, независимо от политическите събития.

МБ: Понятието „интеркултурна комуникация“ нерядко се третира като „саморазбиращо“ се в българските академични среди. Искаш ли да се спреш накратко на него?

ЮР: Основен елемент в интеркултурната комуникация е шифрирането и дешифрирането на символи. Най-трудни са невербалните символи. Защото едва ли можем да ги контролираме. Езикът по може да се контролира, но невербалната комуникация почти не се поддава на контрол. Един прост и вече изтъркан, но нагледен пример: когато сме един срещу друг със събеседник, как насочваме погледа си – към очите на събеседника или встрани? Белите североамериканци тълкуват директния поглед като честност, откровеност и пр. Известен е анекдотът с американския президент Джордж Буш младши, който при срещата си с Владимир Путин през 2006 г. заяви, че „го погледнал направо в очите“ и заключил от това, че руският президент бил честен човек и може да му се вярва. По това време аз бях в Русия и научих за случката от руските ми колеги, които умираха да се смеят на наивността на американския президент. Комуникационният руски навик – както в българската, турската и много други култури – е да се отбягва прекия поглед, който се счита за израз на неприличие или неуважение. Прието е да се гледа някакси встрани или надолу.

Но смешките настрана – тази разлика, колкото и дребна на вид, може да има болезнени последствия. Например в училище: когато германски учители говорят с деца от мигрантски семейства, които са възпитани да уважават възрастните, специално учителите си, като са с наведен поглед. Учителката „чете“ това – в най-добрия случай – като неподчинение и повишава тон: „Погледни ме в очите!“. Детето гледа надолу. Учителката се горещи още повече, тонът става все по-висок, смята, че детето я бойкотира, че нещо крие или даже лъже. И съответно вика родителите на среща.[6]

МБ.: Как се въведе преподаването на интеркултурната комуникация в Мюнхенския университет?

[6] Roth 2012, Addressing Cultural Diversity in the German Classroom – вж. библиографията тук.

Имах много голям късмет, когато се върнах от Бъркли. Имаше куп благоприятни обстоятелства, но и много борба. 1990-те беше епоха на глобализацията, в Европа падаха граници, благодарение на дигиталното развитие достъпът до информация от всички точки на света стана нещо нормално, миграцията превърна културното многообразие в ежедневие. Но хората бяха все същите, със собствените си културни навици – само че все по-често се срещаха и работеха с хора с различни културни представи. Това, което сега изразявам малко поетично, започна да влияе масирано на бизнеса и индустрията. Последното даде повод на баварското Министерство на икономиката и транспорта да подкрепи създаването на програма за интеркултурна комуникация, която да се преподава на университетско ниво. И беше оповестен проект: трябваше да се подават, разбира се, документи, обосновки и пр. Кандидатствах и получих персонална стипендия за четири години, която ми позволяваше пълна свобода – да пътувам, да се срещам с учени-интеркултуралисти, да преподавам курсове, да купувам литература и пособия, да плащам на колеги. Накрая, разбира се, трябваше да излезе една академична учебна програма.

Голяма част от сумата използвах за пътувания в САЩ и Канада, където вече от 1970-те имаше преподаватели и изследователи, също и професионални обучаващи. Исках да видя те как преподават, какви са техните програми, какви са съдържанията на тези програми и методите на преподаването им. Запознах се фактически с абсолютно всеки един американски интеркултуралист. Това бяха тогава първите, впоследствие наречени основоположници на заниманията с интеркултурността. Членувах в тяхното дружество, даже се числях към основателите; посещавах редовно конгреси и симпозиуми, изобщо всяко едно нещо, каквото имаше, защото разполагах със средства и бях съвършено свободна да реша къде да отида, къде да спя, с кого да говоря. Развитието в Европа започна по-късно, най-напред се пренесе в Германия.

Реших да се опитам и да започна да преподавам. Обявих семинари по интеркултурна комуникация, отделно за хуманитаристи и за икономисти. Обявите пишех аз и ги разнасях сама до секретарките на въпросните катедри с молба да ги окачат на таблата си. Тъй като интеркултурна комуникация не беше (още) призната дисциплина, семинарите не даваха никакви кредити – но напливът беше страхотен! В зали за 60 души седяха повече от 100, седяха един върху друг. Аз давах удостоверения, че са били в еди-кой си семинар и се изброяваха преподаваните съдържания. За да се справя с многото желаещи, взех колега да преподава успоредно с мене, вече по разработената от мене програма. Отличителна черта беше интердисциплинарността – по подобие на американските програми, с които се бях запознала, включих като основа теории и методи от културната антропология и интерперсоналната комуникация, допълнени от избрани психологически и социологични съдържания.

Към края на стипендията започна ходенето по мъките – признаването на дисциплината „Интеркултурна комуникация“ като академична специалност и всички други административни детайли. Успехът на моите занятия беше важен

аргумент, но имаше и задръжки от психолозите, които явно желаеха да придърпат към себе си дисциплината, но нямаха никакви оригинални публикации. Сега не искам да влизам в детайли относно отделните елементи на дисциплината, със съпруга ми сме публикували сборник със статии,[7] които въвеждат в нейните основни съдържания и понятия. На следващия етап трябваше да се създаде катедра по интеркултурна комуникация, с цялостна програма, щатове и бюджет. И това се случи, макар че не беше леко. Голяма помощ оказаха тогавашните студенти, които устройваха протести и пишеха петиции. Не е нескромно да кажа, че основаването на нов институт „отдолу“ и признанието на интеркултурната комуникация като академична дисциплина бяха прецедент в историята на университета. Може би и на това се дължеше медийния интерес към мене, който беше забележителен – за университетски човек. След първите десет-петнайсет години всичко вече утихна, улегна и стана „нормално“.

МБ: На какво равнище се преподава Интеркултурната комуникация – бакалавърско, магистърско...?

ЮР: Предлагаме само магистърска програма. Защото ако бяхме тръгнали да преподаваме и на бакалаври, щяхме да имаме минимално по двеста студенти на семестър. А ние нямахме – и днес нямаме – толкова много хора да преподават – защото финансовият ресурс е нищожен. Достъпът до програмата е ограничен, приемат се само до тридесет студенти на година, по документи и след интервю.

МБ: Ти беше доста ангажирана с въвеждането на Интекултурна комуникация в университетите на различни страни.

ЮР: За дейността ми в „реалния свят“ споменавам накратко – имах много интеркултурни тренинги за фирми и институции, съставих обширна програма по интеркултурна компетентност за една голяма образователна институция в Бавария, за допълнителна квалификация на учители, социални работници, социални педагози, която продължава до днес. За нея написах няколко учебника, споменати са в моята библиография.

Доста време преподавах хонорувано и компенсирах с проекти за въвеждане на „моята“ програма в чужди университети – най-много в Русия, но също и в Англия, Гърция, Турция, Унгария, Румъния. Имах също проект с университетите в Русе и Велико Търново. Пътуванията и преподаването на студенти от различни култури и с различни образователни традиции ми разшири интеркултурния хоризонт и ми помогна да съм още по-чувствителна към спецификата на интеркултурните взаимодействия.

Има една много важна предпоставка за успеха на интеркултурното общуване. И това е и двете страни да са еднакво заинтересовани да се разберат. Разбира се, става дума за идеална ситуация. Теориите и методите на интеркултурната ситуация „работят“ най-добре, при анализ на поведението на равностойни партньори в идеални ситуации. Но в реалния свят общуващите са

[7] Юлиана Рот, Клаус Рот: Студии по интеркултурна комуникация. Теория и практика. София. Академично издателство „Проф. М. Дринов“, 2007.Вж. библиографията тук.

повече или по-малко неравностойни и това руши възможността да се разберат. В това аз виждам заплаха за значимостта на дисциплината – в контекста на в днешното време, когато в интеркултурното общуване навсякъде е навлязъл факторът власт. Власт политическа, икономическа, териториална. Това означава, че едната страна има повече власт от другата – или е по-богата, или е по-голяма и пр.. И когато има дисбаланс в общуването, възниква въпросът: функционира ли в такива ситуации инструментариумът на интеркултурната комуникация? Защото този, който е в позицията на властта, не се интересува от разбирателство, а иска да наложи своите цели.

МБ: Намалява ли значимостта на дисциплината? Бледнеят ли магическите обещания за разбирателство?

ЮР: Въпросът е провокативен, изследвания на тази тема все още липсват.

Смятам, че в сегашното време дисциплината има необходимост да се дефинира по нов начин. И да се използва нов културен модел. Доста време в интеркултурната комуникация – както и в културната антропология – се излизаше от представата за ясни, отчетливи граници между културите, които съвпадат с националните граници. Говореше се за „германци“, „французи“, „американци“. На тази представа се основаваха и работите на Едуард Хол от 1960-те, които добиха огромна популярност. Националните граници бяха като бразди, през които се минаваше рядко и трудно. Влизаш от Германия във Франция и всичко е „друго“ – храната, облеклото, магазините. Сегашното време е с размити граници, преходите между държавите са обичайни и нямат старата тежест. Но все пак в много случаи чувството за другост остава. Колкото и да ни се иска да сме космополити. Има културно кодирани представи, от които не може да се избяга. Които не се променят. Не може да се избяга например от това, как си разпределяш пространството около тебе, каква физическа дистанция държиш към човека срещу тебе, как говориш с децата си, как общуваш с непознати и пр. Но има поведенчески полета, които се променят, например общуването по телефон, пазаруването, пътуванията, празнуването.

За да отговоря на този комплексен проблем формулирах един модел на култура, който отговаря на метафората „невидима раница“. Носиш я на гърба си, без много да я усещаш. Невидима раница, в която се съдържат „указанията“ за твоето културно обусловено поведение, за нещата, които правиш, без да се замисляш. Нещо като автоматични рутини: звъни телефонът, вдигаш го и казваш „ало“. На дъното на „раницата“ имаш един пласт от „твърди“ представи – как да се борави с времето, как да се държим с хора, които са иерархично на по-високо (или по-ниско ниво), кога и с какво да се храним и пр.

МБ: Това е „хабитусът“ на Бурдийо.

ЮР: Да. Част от културното поведение функционира на ниво „задължително“. В останалата част на „раницата“ са представи, които са в движение. Които са избирателни и могат да бъдат следвани или не. Много от тях са заимствани от други култури. Както вдигнатият палец, който означава „ОК, супер!“, американски жест, широко разпространен и в българското ежедневие.

Но всеки е свободен да реши дали да го използва или да предпочете друг символ.

МБ: Това, че си българка, какво определи в твоите научни занимания? Ако има въобще такова нещо. Не е задължително да го има. Просто питам.

ЮР: Отговорът ми тук е двояк. Що се касае до интеркултурната дисциплина, на която аз се считам за един от основателите в Германия (имах други двама колеги в университетите в Кемниц и Йена) ми помогна много на първо място, че съм мигрант в Германия и по естествен начин имам тази „мултиперспективност“, която е много трудна за изучаване от „монокултурните“. Живяла съм и преподавала в САЩ, години наред имах проекти с руски университети, била съм канена за лекции на много места в света. Разбира се, допълнително съм учила и съм се тренирала да наблюдавам по неутрален начин, безпристрастно и неоценъчно. Това не е лесно, но изглежда, че имам за това дарба.

МБ: Днешните млади хора, които живеят в демократични условия – свобода на придвижване и пр. – и които са възпитаници на чуждестранни университети, нямат представа за условията по време на „желязната завеса“. Днес можем да говорим за българска „академична диаспора“. Да се върнем ли към темата за академичното развитие на българин или българка в акаемични среди в чужбина по време на „желязната завеса“?

ЮР: Що се отнася до внаждането ми в германския научен свят – това е друга работа. Първата дискриминация беше много скоро след преместването ми в Германия, когато се опитвах да ми се признае следването по химия. След представянето на маса документи и курикулуми бях допусната до държавен изпит и единият от професорите, които се занимаваха с моя случай ми каза, че първо химита не била за жени и второ, че не знаели дали нивото на нашето висше образование не е на нивото на германските лаборанти. Аз реших да не се явявам на изпит и вместо това да започна ново следване. Химията и без това не ми беше по сърце. По време на следването не съм забелязвала особено отношение, бях презаета с учене и семейство – вече имах две дъщери и никой на помощ. Това се видя след доктората, когато започнах изследователска и преподавателска работа, публикации, конференции. При общата дейност със съпруга ми винаги него поставяха на първо място, а след това мене – въпреки че аз бях движещия мотор. Тогава моят идеал бяха прочутите двойки американски изследователи като Барбара и Джоел Халперн [Barbara & Joel Halpern], после той отшумя. Срещах се с прояви на сексизъм, но и на отношение към необходимия „туземец“, който подкрепя германския учен с нужните локални знания.

МБ: Как виждаш днешното българско общество през призмата на изследовател на интекултурната комуникация?

ЮР: Сега, пет години откакто престанах активно да преподавам – в университета и в „реалния свят“ – и доста време прекарвам в България, станах наблюдател на новото българско общество. Някои впечатления публикувам в портал „Култура“, там използвам призмата на външния наблюдател.

В обществото усещам една тревожност. Като че ли непрестанно трябва да се нивелират някакви вътрешни напрежения. Без съмнение най-важната причина за тревогата са огромните промени след 1990 г. Те засягат цялостния живот – политика, икономика, образование, отношения в семейството, лайфстайл, представи за морал, медии. За сравнение: нито едно западноевропейско общество не е преживяло такъв обем културни промени през последните десетилетия. Причина за стреса в България е и масовото пренареждане на обществените и професионални групи. Бивши медицински сестри са гледачки на болни или чистачки, инженери карат таксита, спортисти се оказват добре печеливши фитнес треньори, научни работници отварят магазинчета за плод и зеленчук. Незнайно откъде идващи хора са олигарси. Освен това – загубата на връзка между поколенията. Често между възрастното, средното и най-младото поколение липсва обща база на преживявания, знания, емоции. Бабата на седемдесет и пет години не разбира дъщеря си на четиридесет и пет, да не говорим за внучката на осемнадесет. Губят се стабилизиращите корени. Бих желала българските социолози да започнат да се занимават по-сериозно с процеса на прехода и неговите обществени и психологически последствия – в България, също и в другите страни от бившия соцлагер.

МБ: Благодаря ти за отделеното време и интересния разговор!

Цитирания:

Беновска, М. 2023. Юлиана Рот на 80 години. *Българистика / Bulgarica*, 47, 132–135. [Benovska, M. 2023. Juliana Roth na 80 godini. *Bulgaristika / Bullgarica.* 47, 132–135].

Рот, Ю., Кл. Рот. 2007. *Студии по интеркултурна комуникация. Теория, практика.* София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ [Roth, J., Kl. Roth. 2007. Studii po interkulturna komunikacia. Teoria, praktika. Sofia: Akademichno izdartelstvo Prof. Marin Drinov].

Библиография на трудовете на Юлиана Рот:

Публикации по интеркултурна комуникация:

Vermittler zwischen den Kulturen. Zusatzausbildung für Kultur- und Geisteswissenschaftler. In: Süddeutsche Zeitung Nr. 236 vom 12./13. Oktober 1991.

[mit Alois Moosmüller] Interkulturelles Management und interkulturelle Kommunikation in der universitären Lehre. In: Witten-Herdecker Wirtschaftsgespräche 20 (1991) 154–166.

Kultura, obštuvane, bizneskomunikacija [Kultur, Umgang, Wirtschaftskommunikation]. In: Săvremenna žurnalistika 10,1-4 (1991) 65–65.

Lernen für interkulturelle Kompetenz. Konzepte und Erfahrungen eines Pilotprojekts an der Universität München. In: Grundlagen der Weiterbildung 3:2 (1992) 109–111.

Interkulturelle Kommunikation in der universitären Lehre. In: Hans-Georg Arzt (Hg.): Qualifikation für internationale Zusammenarbeit: Konsequenzen für die deutsch-französische Ausbildung an Grandes Ecoles und Universitäten. Ludwigsburg: Deutsch-französisches Institut 1993, 79–86 (= Neue Ludwigsburger Beiträge).

Der kulturanthropologische Ansatz für das interkulturelle Lernen im Training zum internationalen Management. In: Psychologie und multikulturelle Gesellschaft, Hg. A. Thomas. Göttingen: Verlag für Angewandte Psychologie 1993, 267–271.

Die Bedeutung kulturell geprägter Orientierungen für die Gestaltung deutsch-russischer Unternehmungen. In: Wirtschaft und Recht in Osteuropa 3 (1994) 7: 237–242.

Interkulturelle Kommunikation als universitäres Lehrfach. Zu einem neuen Münchner Studiengang. In: Mit der Differenz leben. Europäische Ethnologie und Interkulturelle Kommunikation, Hg. K. Roth. Münster, München: Waxmann 1996, 253–290.

The East European Rim after the Fall of Communism: Some consequences for the cross-cultural training of West Europeans. In: Newsletter Intercultural Communication of Kanda University of International Studies, no. 24, Feb. 1996, 3–5.

Aspects of Intercultural Communication Relevant to the Design of Intercultural Curricula in Bulgaria. In: Alexander Andonov, Plamen Makariev (Hgg.), Intercultural Education. Studies and Exercises. Sofia: Minerva 1997, 93–100.

Kulturkontakt – Kulturkonflikt? Verständigungsprobleme im Zeitalter der Globalisierung. In: Grundfragen der Verständigung zwischen westlichem Protestantismus und östlicher Orthodoxie. Olten: Schweiz. Evang. Kirchenbund 1997, 37–47.

Wir und die Anderen: Deutsch-russische Kommunikation im Postsozialismus. In: Interkulturelle Kommunikation im Nationalstaat, Hg. Christian Giordano et al. Münster, Fribourg 1998, 57–71.

„Us“ versus „Them“: Communication Barriers in Post-Socialist Russia. In: European Journal of Intercultural Studies 10 (1999) 17–30.

Ost und West in Europa. Barrieren für die Interkulturelle Kommunikation im Integrationsprozeß. In: Holm Sundhaussen (Hg.), Osteuropa zwischen Integration und Differenz. Probleme europäischer Integration und kultureller Differenzierung. Frankfurt/M, Berlin: P. Lang 1999, 127–145.

Intercultural Learning in European Youth Work: Perspectives on the east-west interface. In: Coyote. Youth – Training – Europe. July 1999, 32–35.

Das Entziffern einer fremden Kultur. Aus der Praxis deutsch-russischer Interaktionen. In: Heinz Hahn (ed.), Kulturunterschiede. Interdisziplinäre Konzepte zu kollektiven Identitäten und Mentalitäten. Frankfurt: IKO-Verlag 1999, 95–108.

Kulturkompetenz als Kulturpragmatik: Möglichkeiten der Fremdheitsbewältigung am Beispiel deutsch-russischer Interaktionen. In: Bernd Lenz, Hans-J. Lüsebrink (Hgg.), Fremdheitserfahrung und Fremdheitsdarstellung in okzidentalen Kulturen. Passau: Wissenschaftsverlag R. Rothe 1999, 151–166.

[mit K. Roth]: One Country – Two Cultures? Germany After Unification. In: Åke Daun, Sören Jansson (eds.), Europeans. Essays on Culture and Identity. Lund: Nordic Academic Press 1999, 159–180.

[mit K. Roth] Intercultural Communication as Applied Ethnology and Folklore. In: Journal of Folklore Research 36 (1999) 206–215.

Global or Local? New Identities in Unified Europe. In: In search of the self at the corner of XXI century. Hg. Foundation Madara. Sofia: Marin Drinov 1999, 121–132.

Christo Javaschev und die bulgarische Identität. Za Hristo Javašev i bălgarskata identičnost. In: Elias Canetti. Internationale Zeitschrift für transdisziplinäre Kulturforschung 2,3 (Ruse 2000) 56–61.

Global ou local? Identités dans l'Europe unifiée. In: Agora. Débats jeunesse 19 (2000) 81–90.

Eigenbilder, Fremdbilder, Zerrbilder: Zum Erscheinen des ersten russischen „Kulturknigge". In: SIETAR Deutschland Newsletter 6,3 (2000) 23–25.

Globalisierung im Westen – Lokalisierung im Osten? Europäische Reaktionen auf die Integration in Politik und Wirtschaft. In: R. Alsheimer, A. Moosmüller, K. Roth (Hgg.), Lokale Kulturen in einer globalisierenden Welt. Perspektiven auf interkulturelle Spannungsfelder. Münster, New York: Waxmann 2000, 89–103.

Wissenschaft gegen Kulturknall. Interkulturelle Kommunikation – ein neues Studienfach an deutschen Universitäten. In: Themen. Service für Presse, Hörfunk und Fernsehen. Verlagsbeilage im journalist & prmagazin, April 2001, 10–11.

Leben und Arbeiten im Nachbarland. Deutsche Entsandte in der Tschechischen Republik. In: K. Roth (Hg.), Nachbarschaft. Interkulturelle Beziehungen zwischen Deutschen, Polen und Tschechen. Münster, New York: Waxmann 2001, 199–218.

[mit Galina Koptel'ceva] Vstreči na grani kul'tur. Igry i upražnenija dlja mežkul'turnogo obučenija. Metodičeskoe posobie [Begegnungen an Kulturgrenzen. Spiele und Übungen für das interkulturelle Lernen. Methoden-Handbuch]. Kaluga: Poligraf-Inform 2001.

[mit K. Roth] Interkulturelle Kommunikation. In: Rolf W. Brednich (Hg.), Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie. 3. Auflage. Berlin: Reimer 32001, 391–422.

Bulgaria Beyond Prejudice: A look at a country with a passion for Europe. In: Global Player. International Management & Business Culture 4 (2001) 26–29.

Interkulturelle Kommunikation als angewandte Volkskunde und Ethnologie. In: Regina Bendix, Gisela Welz (Hg.), Kulturwissenschaft und Öffentlichkeit. Amerikanische und deutschsprachige Volkskunde im Dialog. Frankfurt 2002, 167–180.

[mit K. Roth] Leben in Moskau: Deutsche Entsandte und die ‚deutsche Gemeinde' in der russischen Hauptstadt. In: Alois Moosmüller (Hg.), Interkulturelle Kom-

munikation in der Diaspora. Die kulturelle Gestaltung von Lebens- und Arbeitswelten in der Fremde. Münster, New York: Waxmann 2002, 77–111.

Blickwechsel. Beiträge zur Kommunikation zwischen den Kulturen. Münster, New York: Waxmann 2003. 255 S.

Osnovnye položenija v prepodavanii mežkul'turnoj kommunikacii. Grundlegende Aspekte des Unterrichts in Interkultureller Kommunikation. In: Mežkul'turnaja kommunikacija: paradigmy, issledovanija i prepodavanija [Interkulturelle Kommunikation: Paradigmen, Forschungen und Unterricht], Hg. J. Roth, L.V. Kulikova. Krasnojarsk: KGPU 2003, 4–39.

„Us" versus „Them": Towards a Better Understanding of Russian Communicative Behavior. In: O.A. Leontovič (Hg.), Communication Studies 2003. Modern Anthology / Kommunikativnye issledovanija 2003. Sovremennaja antologia. Volgograd: Peremena 2003, 66–80.

Zwischen Kulturtheorie und sozialer Praxis. Überlegungen zu einem interkulturellen Weiterbildungsprogramm für Volkshochschulen in Bayern. In: Institut für Internationale Zusammenarbeit des DVV (Hg.), Neue Ansätze in der entwicklungspolitischen Bildung. Globales und interkulturelles Lernen in der Erwachsenenbildung. Bonn 2003, 40–47.

Zwischen Kulturtheorie und sozialer Praxis. Überlegungen zu einem interkulturellen Weiterbildungsprogramm für Volkshochschulen in Bayern. In: Christoph Köck, Alois Moosmüller, Klaus Roth (Hg.), Zuwanderung und Integration. Kulturwissenschaftliche Zugänge und soziale Praxis. Münster: Waxmann 2004, 213–227.

[mit Christoph Köck] (Hg.): Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz. Handbuch für die Erwachsenenbildung. München: BVV 2004.

Eigene Kultur. In: J. Roth, Chr. Köck (Hg.), Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz. Handbuch für die Erwachsenenbildung. München: BVV 2004, 11–20.

Kulturelle Fremdheit. In: J. Roth, Chr. Köck (Hg.), Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz. Handbuch für die Erwachsenenbildung. München: BVV 2004, 23–34.

Kulturexploration. In: J. Roth, Chr. Köck (Hg.), Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz. Handbuch für die Erwachsenenbildung. München: BVV 2004, 63–73.

Metodika mežkul'turnogo obučenija v programme Mjunhenskogo instituta po mežkul'turnoj kommunikacii [Methodik des interkulturellen Unterrichts im Programm des Münchner Instituts für Interkulturelle Kommunikation]. In: A.E. Tomahina u.a. (Hg.), Intensivnoe obučenie inostrannym jazykam: problemy metodiki i lingvistiki [Intensiver Fremdsprachenunterricht: Probleme der Methodik und Linguistik]. Volgograd: Peremena 2004, 238–246.

[mit Juliana Popova] Răkovodstvo po interkulturna komunikacija [Lehrbuch für Interkulturelle Kommunikation]. Ruse: Universität Ruse 2005.

[mit EU-Projektgruppe] Interkulturelle Kompetenz für Grundschullehrer. Handbuch. Sofia 2006, 125 S.

[mit Galina Koptel‘ceva] Mežkul‘turnaja kommunikacija. Teorija i trening [Interkulturelle Kommunikation. Theorie und Training]. Moskau: Unity 2006.

Interkulturelle Lernmaßnahmen heute: Neue Realitäten – neue Konzepte. In: Klaus Götz (Hg.), Interkulturelles Lernen / Interkulturelles Training. München: R. Hampp 62006, 115–134.

Diskussija o ponjatii kultury v mežkul‘turnoj kommunikacii [Die Diskussion über den Kulturbegriff in der Interkulturellen Kommunikation]. In: L.V. Kulikova (Hg.), Jazyk, kommunikacija, kul‘tura: tendencii XXI veka [Sprache, Kommunikation, Kultur: Tendenzen des 21. Jhs.]. Krasnojarsk 2007, 313–321.

[mit K. Roth] Studii po interkulturna komunikacija. Teorija, praktika [Studien zur Interkulturellen Kommunikation. Theorie, Praxis]. Sofia: Marin Drinov 2007.

[mit Christoph Köck] (Hg.): Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz. Handbook for Adult Education. München: BVV, Stuttgart: EduMedia 2009, 158 S.= 316 Spalten. ISBN 978386718-2010

One’s own culture. In: J. Roth, Chr. Köck (Hg.). Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz. Handbook for Adult Education. München: BVV, Stuttgart: EduMedia 2009, 11–20.

Cultural otherness. In: J. Roth, Chr. Köck (Hg.). Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz. Handbook for Adult Education. München: BVV, Stuttgart: EduMedia 2009, 23–34.

Exploring culture. In: J. Roth, Chr. Köck (Hg.). Culture Communication Skills. Interkulturelle Kompetenz. Handbook for Adult Education. München: BVV, Stuttgart: EduMedia 2009, 63–72.

Kultur zwischen Theorie und sozialer Praxis: Orientierungen für die Interkulturelle Kommunikation. In: Alois Moosmüller (Hg.), Konzepte kultureller Differenz. Münster: Waxmann 2009, 67–81 (ISBN 978-3-8309-2218-6).

[Hg.] Sofia Congress SIETAR Europa 2007. Selected Papers. 2010. 124 S.

http://sietareu.sietarglobal2008.org/images/stories/documents/sofia_papers.pdf

Ethical Considerations for Intercultural Trainers. In: Juliana Roth (Hg.), Sofia Congress SIETAR Europa 2007. Selected Papers. 2010, p. 85–95.

http://sietareu.sietarglobal2008.org/images/stories/documents/sofia_papers.pdf

Internationalisierung der Hochschule: eine Problematisierung. In: Martin Rötting (Hg.), Die ganze Welt am Campus!? Kulturelle und religiöse Diversitäten: Situationen und Perspektiven. Berlin: LIT 2012, 15–28.

Addressing Cultural Diversity in the German Classroom. In: Kenneth Cushner, A. McCelland, P. Safford (Hg.), Human Diversity in Education. An Intercultural Approach. Boston: McGraw Hill 2012, 162–164.

[mit I. Buzera, E. Dimitrova, O. Kaiter, N. Panea, J. Popova, A. Tenescu]: Bazele comunicarii interculturale. [Grundlagen der Interkulturellen Kommunikation] Veliko Tarnovo: Faber 2012.

[Rezension] Gesa Krämer, Kirsten Nazarkiewicz: Handbuch Interkulturelles Coaching. Konzepte, Methoden, Kompetenzen kulturreflexiver Begleitung. Göt-

tingen: Vandenhoek&Ruprecht 2012. In: Mondial Journal für interkulturelle Perspektiven 2013, 73–75.

Management Studies und Interkulturalität – eine schwierige Beziehung? Bericht zur EURAM-Konferenz Valencia 2014. In: Mondial. Journal für interkulturelle Perspektiven 2014, 46–47.

Erinnerung an die Anfänge der Interkulturellen Kommunikation. In memoriam David S. Hoopes. In: Mondial. Journal für interkulturelle Perspektiven 2014, 19.

[mit S. Ettling]: Interkulturelle Kompetenz in Gesundheit und Pflege. Stuttgart: EduMedia und Bayerischer Volkshochschulverband München 2014.

Notizen zum Spiel der Identitäten in der multikulturellen Gesellschaft. In: Penka Angelova, Manfred Müller (Hg.), Identitäten. Erinnertes 20. Jahrhundert. St. Ingbert: Röhrig 2015, 11–25.

Wie komme ich im Ausland zurecht? Eine Kulturforscherin über das Schöne an der Fremde. In: DIE ZEIT. Campus Ratgeber Nr. 2. Frühjahr/Sommer 2016, 97–99.

[mit Gregor Sterzenbach] Interkulturelle Kompetenz in der Verwaltung. Ein Arbeitsbuch. Stuttgart, München: EduMedia, BVV 2017 (ISBN: 978-386718-204-1)

Kulturnoto mnogoobrazie – meždu ideal i realnost [Kulturelle Vielfalt – zwischen Ideal und Realität]. In: Kultura. Nr. 44 (2924), 22.12.2017.

Identičnosti v dviženie: pogled kăm bălgarskite diaspori. Identities in Motion. A Look at Today's Bulgarian Diasporas. In: Antropologija. Spisanie za sociokulturna antropologija / Anthropology. Journal for Sociocultural Anthropology 4,4 (2017) 21–31.

Публикации върху Югоизточна Европа:

Die indirekten Erlebnisformen im Bulgarischen. Eine Untersuchung zu ihrem Gebrauch in der Umgangssprache. München: Sagner 1979 (= Slavistische Beiträge 130).

Zu den indirekten Erlebnisformen im Bulgarischen und ihrer neueren Erforschung. In: Jubiläumsschrift zum fünfzigjährigen Bestehen des Slavisch-baltischen Seminars der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster. Münster 1980, S. 139–150 (= Studia slavica et baltica 1).

[mit Klaus Roth] Hochzeit in einem ostbulgarischen Dorf. Analyse eines kommunikativen Ereignisses. In: 1300 Jahre Bulgarien. Studien zum I. Internationalen Bulgaristenkongreß Sofia 1981, Teil 1. Neuried: Hieronymus 1981, 165–189.

Zwischen Tradition und Innovation: Sofronij Vračanski, ein früher bulgarischer Aufklärer. In: Festschrift für Wilhelm Lettenbauer zum 75. Geburtstag, hrsg. von A. Měštan und E. Weiher. Freiburg 1982, S. 193–207.

Petăr Beron und seine Fischfibel. Ein Beitrag zur geistig-kulturellen Entwicklung Bulgariens im 19. Jahrhundert. In: Heidelberger Jahrbücher 26 (1982) 113–133.

[mit K. Roth] „Naj-nova pesnopojka s narodni pesni ..." Populare Liederbücher und Liederheftchen in Bulgarien. In: Jahrbuch für Volksliedforschung 27/28 (1982/83) 242–257.

[mit K. Roth] Zum Problem des Bänkelsangs in Bulgarien. In: Aspekte des europäischen Bänkelsangs und weitere Probleme der heutigen Liedforschung. Referate der 12. internationalen Volksballadentagung Alden Biesen 22.–26. Juli 1981, hrsg. St. Top und E. Tielemans. Brüssel: Centrum voor vlaamse volkscultuur 1982, S. 60–74.

Preizkaznite glagolni formi v razkaza na Jordan Jovkov „Drjamkata na Kalmuka“. In: Părvi meždunaroden kongres po bălgaristika 1981. Dokladi, Istoričeski razvoj na bălgarskija ezik, Bd. 2. Sofia: BAN 1983, S. 171–179.

[mit K. Roth] Gattungen und Inhalte der bulgarischen Popularliteratur. In: Bulgarien. Internationale Beziehungen in Geschichte, Kultur und Kunst. Neuried: Hieronymus 1984, S. 163–182.

[mit K. Roth] Populare Lesestoffe in Bulgarien. Zur Geschichte der städtischen Popularkultur in Südosteuropa im 19. und 20. Jahrhundert. In: Ethnologia Europaea 14 (1984) 80–91.

[mit K. Roth] Formi, sădăržanija i žanrove na bălgarskata narodna literatura. In: Bălgarski folklor 11:2 (1985) 63–78.

[mit K. Roth] A Bulgarian Professional Street Singer and His Songs. In: Narrative Folksong: New Directions. Essays in Appreciation of W.Edson Richmond, ed. Carol L.Edwards and K.E.B.Manley. Boulder, Col.: Westview Press 1985, S. 339–361.

Volksmusik und nationale Identität in Bulgarien. In: Südost-Europa. Zeitschrift für Gegenwartsforschung 35:2 (1986) 146–150.

[mit K. Roth] Märchen zwischen mündlicher Tradition und Trivialliteratur. „Die Wette auf die Treue der Ehefrau“ (AaTh 882) als volkstümlicher Lesestoff in Bulgarien. In: Einundzwanzig Beiträge zum II. Internationalen Bulgaristik-Kongreß in Sofia 1986, hrsg. W. Gesemann u.a. Neuried: Hieronymus 1986, S. 283–298.

[mit K. Roth] Die bulgarische Popularliteratur und der Übergang von der Patriarchalität zur Moderne. In: Zeitschrift für Balkanologie 22 (1986) 94–103.

[mit K. Roth] Die mündliche Tradition und die Entwicklung der bulgarischen Popularliteratur. In: Festschrift für Wolfgang Gesemann, Bd. 2: Beiträge zur slavischen Literaturwissenschaft. Neuried: Hieronymus 1986, S. 305–317.

[mit K. Roth] Deutsche Popularliteratur in bulgarischer Übersetzung. Zum Problem der Bulgarisierung der Erzählungen Christoph von Schmids. In: Bulgarian Historical Review 14:2 (1986) 37–46.

[mit Liliana Eidam] Eheanbahnung und Partnerschaftssuche in Bulgarien. In: Südost-Europa. Zeitschrift für Gegenwartsforschung 36:2/3 (1987) 108–125.

Lehrerinnen, Übersetzerinnen, Literatinnen: Bulgarische Frauen im 19. Jahrhundert. In: Die Stellung der Frau auf dem Balkan. Beiträge zur Tagung vom 3.–7. September 1985 in Berlin, Hg. Norbert Reiter. Berlin: Harrassowitz 1987, 193–201 (Balkanologische Veröffentlichungen Bd. 12).

Glasnost in bulgarischen Medien. In: Südost-Europa. Zeitschrift für Gegenwartsforschung 36:9 (1987) 560–565.

Četiva za vsički: bălgarskijat trivialen roman meždu Osvoboždenieto i Părvata svetovna vojna. In: Vtori meždunaroden kongres po bălgaristika. Bd. 12. Dokladi. Sofia 1988, S. 326–333.

[mit K. Roth] Öffentliche Todesanzeigen (Flugblatt-Nekrologe) in Südosteuropa. Ein Beitrag zum Verhältnis zu Tod und Trauer. In: Österreichische Zeitschrift für Volkskunde 91 (1988) 253–267.

[mit K. Roth] Nemskata populjarna literatura i bălgarskata čitatelskata publika. Kăm problema na pobălgarjavaneto na romanite na Christoph von Schmid. In: Deutsch-bulgarische Kulturbeziehungen 1878–1918. Nemsko-bălgarski kulturni otnošenija 1878–1918. Hg. W. Gesemann u. G. Markov. Sofia: Universitetsko izdat. 1988, S. 30–45.

[mit K. Roth] Die Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm in Bulgarien. Zur Rezeption von Übersetzungsliteratur 1894–1947. In: Kulturelle Traditionen in Bulgarien. Bericht über das Kolloquium der Südosteuropa-Kommission 16.–18. Juni 1987, hrsg. R. Lauer und P. Schreiner. Göttingen: Vandenhoeck 1989, S. 217–233.

[mit K. Roth] Das Erbe der bäuerlichen Kultur und die jüngsten Reformen der bulgarischen Landwirtschaft. In: Südosteuropa 38:6 (1989) 344–362.

[mit K. Roth] Die Darstellung von Mord und Greueltaten in den Erzählliedern bulgarischer Bänkelsänger. In: Tod und Jenseits im europäischen Volkslied. 16. Internationale Balladenkonferenz Kolympari, Kreta, 19.–22.August 1986, hrsg. von Walter Puchner. Ioannina 1986 [1989], S. 97–109.

[mit K. Roth] Public Obituaries in Southeast Europe. A Study of Attitudes Toward Death and Mourning. In: International Folklore Review 7 (1990) 80–87.

[mit K. Roth] The System of Socialist Holidays and Rituals. In: Ethnologia Europaea 20 (1990) 107–120.

Za părvoobraza na „Hubava Dragana“ i „Hubavinka Janka“. Prinos kăm istorijata na prevodnata văzroždenska literatura. In: Literaturna misăl 35:2 (1991) 204–212.

[mit K. Roth] Der Jahrmarktsänger Marin Ivanov Nikolov in Sofia 1984. Film D 1669 von Klaus Roth und Juliana Roth. IWF Göttingen 1991. Publ. Wiss. Film, Ethnologie 17 (1991) 21–54.

Naučnoizsledovadelski proekt vărhu populjarnite literaturi na balkanskite strani ot XIX i XX v. v Mjunchenskija universitet. In: Literaturna misăl 35:10 (1991) 96–107.

Der verschriftlichte Schwankheld. Zur Bedeutung des Buchdrucks für die bulgarische Volkskultur. In: Südosteuropäische Popularliteratur im 19. und 20. Jh., Hrsg. K. Roth. München 1993, 255–269 (=Münchner Beiträge zur Volkskunde, Bd. 14).

Oi metamorphóseis evós germanikou aphigématos tou 19ou aióna kai é poreía tou pros ton valkánio anagnósté: „Ta avga tou Páscha“ tou Christoph von Schmid [Die Transformation eines deutschen Romans des 19. Jhs und ihr Weg zum balka-

nischen Leser: „Die Ostereier“ von Christoph von Schmid]. In: Tetradia ergasias 15 (Athen 1995) 109–125.

[mit K. Roth] Christoph von Schmids „Die Ostereier“ in Südosteuropa. Zum Problem der Übersetzung von popularen Lesestoffen. In: Hören Sagen Lesen Lernen. Bausteine zu einer Geschichte der kommunikativen Kultur. Festschrift Rudolf Schenda zum 65. Geburtstag. Hg. U. Brunold-Bigler u. H. Bausinger. Bern, Berlin: P. Lang 1995, 599–613.

[mit K. Roth] Modernisierungsprozesse in der bulgarischen Gesellschaft im Spiegel der Popularliteratur (1880–1914). In: Narodna umjetnost 33/2 (1996) 325–355.

„Wer sich bulgarischer Türke nennt, muß wissen, daß er hier in Bulgarien ein Fremder ist.“ Das Türkenbild bulgarischer Jugendlicher. In: Wolfgang Hoepken (Hg.), Öl ins Feuer? Schulbücher, ethnische Stereotypen und Gewalt in Südosteuropa. Oil on Fire? Textbooks, Ethnic Stereotypes and Violence in South-Eastern Europe. Hannover: Hahnsche Buchhandlung 1996, 51–66 (=Studien zur internat. Schulbuchforschung 89).

Intelligenz als „verlorene Elite“. Intellektuelle Diskurse in Bulgarien 1990–1996. In: Akademie-Report (Akad. für Politische Bildung Tutzing) 4, 1997, 16–18.

Die Intelligenz als „verlorene Elite“: Intellektuelle Diskurse in Bulgarien 1990–1996. In: Wolfgang Höpken, Holm Sundhaussen (Hgg.), Eliten in Südosteuropa. Rolle, Kontinuitäten, Brüche in Geschichte und Gegenwart. München: SOG 1998, 261–277 (= Südosteuropa-Jahrbuch 29).

[mit K. Roth] Hităr Petăr na Ilija Blăskov: bălgarskijat komičen geroj meždu ustnost i pismenost. In: Rumjana Damjanova, L. Mihova, Chr. Manolakev (Hg.), Văzroždenskijat tekst. Pročiti na literaturata i kulturata na bălgarskoto Văzraždane. V čest na 70-godišninata na prof. Dočo Lekov. Sofia: Srebăren lăv 1998, 254–267.

[mit K. Roth] The Cultural Adaptation of a Popular 19th Century German Novel: Christoph von Schmid‘s The Easter Eggs and its Way to the Balkan Reader. In: Jawaharlal Handoo, Anna-Leena Siikala (eds.), Folklore and Discourse. Mysore: Zooni Publ. 1999, 147–157.

Водеща итервюто:

Проф. д.и.н. Милена Беновска,
Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград
Ул. Иван Михайлов № 66
e-mail: milena.benovska@gmail.com